

Маматова С.К.

**ЖАЗА ӨТӨӨ СИСТЕМАСЫН УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛУУ
ЖЕ РЕФОРМАЛООНУН ЗАРЫЛЧЫЛЫГЫ**

Маматова С.К.

**НЕОБХОДИМОСТЬ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ**

S.K. Mamatova

**THE NECESSITY FOR THE REFORM THE LEGAL REGULATION
OF THE EXECUTION OF PUNISHMENT**

УДК: 343.843.01

Макалада жаза өтөө системасын укуктук жөнгө салуу жана реформалоонун зарылчылыгынын келип чыгуусунун мааниси боюнча маселелер каралган.

Негизги сөздөр: кылмыш жаза укугу, мыйзам, ички иштер министрлиги, концепция, реформа, эл аралык уюмдар.

В статье рассматривается правовое регулирование и необходимость реформирования системы наказания.

Ключевые слова: уголовное право, закон, министерство внутренних дел, концепция, реформа, международные организации.

This article examines the legal regulation and the necessity of reforming the system of punishment.

Key words: criminal law, law, the ministry of internal affairs, concept, reform, international organization.

Кыргыз Республикасынын жаза өтөө системасы СССРдин курамында 70 жыл артык өз тарыхын өткөрүп келди. Ал мезгилде бул система келечекте адам укугун камсыздоону приоритеттик максат катары көздөгөн эмес болчу. Кыргызстан өзүнүн көзкарандысыздыгын алгандан баштап демократиялык процесстерде адам укугун камсыздоону баалуу аракеттердин катарына кошуп, жазык аткаруу системасынын түп тамырынан кайра карап чыгууну чечти.

Андыктан 2000-жылы 28-ноябрда, Кыргыз Республикасында жазык аткаруу системасын өркүндөтүү боюнча иш чаралары жөнүндө Президенттин указы жарык көрүп, анда жазык аткаруу системасын биротоло КРнын ИИМнин көзөмөлүнөн чыгарып, Юстиция Министрлигине өткөрүп берүү каралган. Ошондой эле жазык аткаруу системасын реформалоо боюнча концепция иштелип чыккан болчу. Бул концепциянын аткарылуусу боюнча көпчүлүк окумуштуулар жана кызмат адамдары ишеним көрсөтүшкөн жок болчу.

Бирок негизинен биздин оюбузча бул системаны ИИМдин курамынан чыгарып алганы туура. Себеби ИИМги бул күч структурасы катары өзү кылмышкерди кармап жана өзү жазалаганга туура келчү. Же болбосо кылмыш жасаган киши милиция үчүн ал кылмышкер деп таанылат жана аны тарбиялоо саясаты бир багытта иш жүзүнө ашырылат.

Ал эми Юстиция Министрлиги болсо мамлекеттик борбордук орган катары өтүп, анын негизги саясаты укуктук багытта туруп милдети адамзаттын жана атуулдардын укугун коргоого арналат.

Жогоруда биз белгилегендей 2002-жылы кабыл алынган улуттук концепция 2010-жылга чейин толук жаза аткаруу тармагын реформалап жөнгө салуу маселесин камтыган болчу. Ошол эле, “Үмүт” улуттук программасынын негизги багытта же жакынкы жылдары биринчи чечүүгө койгон максаты:

- Жазалоону гумандаштыруу боюнча саясат жүргүзүү.
- Жаза өтүүчү мекемелерди дүйнөлүк стандарттын талабына ылайыкташтыруу жана ага тийиштүү шарт түзүү.
- Эң биринчи жаза өтөө системасында кадрларды даярдоо полициялык көз караштан ажыроо, жаңы типтеги тарбиячыларды окутуу кайра даярдоо.¹
- Жаза өтөп жаткандарды медициналык жактан тейлөөнү толук камсыздоо.
- Жаза аткаруу системасы менен бөөкмөт уюмдар жана эл аралык адам укугун коргоого ниеттенген уюмдар менен алакаларды жүргүзүү.

Жогоруда белгилегендерди баарын эл аралык Конвенцияларда каралган соттолгондордун абалы жөнүндөгү ми нималдык стандарттын талабына жооп берүүчү мекемелерди куруу, түзүү жана бул аракетке эл аралык уюмдарды толук кыймылдуу маселесин чечүү болчу.

Концепцияны ишке ашыруу үчүн Юстиция министрлиги тарабынан бир топ мыйзам долбоорлор, көрсөтмөлөр методикалык каражаттар иштелип чыкты. Алар:

- Кылмыш жасады деп кармалган шектүүлөр жана айыпкерлерди камакта кармап туруу шарттары жөнүндө мыйзам
- КРнын жаза аткаруу мекемелери жөнүндө мыйзам 12.08.2003.
- Жазалоо саясатын гумандаштырууга багытталган 25.06.2007.
- 14.05.2008-жылкы жазык аткаруу инспекциясын ИИМдин карамагынан чыгарып, Юстиция Министрлигине өткөрүү боюнча өкмөттүн токтому жана жазык аткаруу системасынын кызматкерлерине шарт түзүү, материалдык каражат маселелерин караштыруу.

Ошондой эле 2009-жылдын өкмөттүн курамында жаза аткаруу кызматы түзүлдү. Бул мамле-

КРнын Юстиция Министрлиги – 23.06. №142, 2003-ж. Буйрук.

кеттик чаралар негизинен жазалоону гумандаштыруу жана көбүн эсе соттор тарабынан жазанын эркинен ажыратуу менен байланышкан түрлөрүн колдонууну мүмкүн болушунча төмөндөтүүнү көздөйт.

Бүгүнкү күнү коомчулук жана Эл аралык уюмдар тарабынан соттолгондорду коомдон ажыратууга байланышпаган жазаларды жана кылмыш-жаза укук мүнөзүндөгү башка чараларды өтөө тартибин жана шарттарын камсыз кылуу боюнча атайын инструкту-ралар иштелип чыгып колдонууга сунушталууда.

Негизги маселе кылмыш жасаган киши албетте өзү жасаган аракетине ылайык жоопкерчиликке тартылуусу керек. Бирок биз жазаны туура түшүнүшүбүз зарыл. Мыйзамда жаза-кылмыш кылгандыгы үчүн күнөөлүү адамга колдонулуучу мамлекеттик мажбурлоо, ошондой эле коомдук мамилелерди коргоонун каражаты. Мурда адам укугу боюнча кыргыздарда төмөнкүдөй жазанын түрлөрү болгон: өлүм, кун, айып маскаралоочу жаза, денеге залал келтирүү, айыпкерди жабыр тарткан адамдын же анын туугандарынын колуна берүү, кылмышкердин бардык мүлкүн тартып алуу, элден кууп жиберүү. Өлүм жазасы кыргыздарда ошол эле чанда колдонулган. Жабыр тарткан жактын макулдугу боюнча кээде өлүм жазасы кун менен алмаштырылган

КРнын мыйзамдарынын негиздеринде жаза кылмышкерлерди жазалоо гана эмес, аны оң жолго салуу, эмгекке ак ниеттүү мамиле² кылуу, мыйзамдарды туура, так аткарууга жана жашоо эрежелерин урматтоого тарбиялоо, кылмыш жасоонун алдын алуу максатын көздөйт.

Соттолгондорду оң жолго салуу жана тарбиялоо максатын ишке ашыруунун негизги чаралары эмгек жөнүндөгү мыйзамдарда да көрсөтүлгөн. Мындай чараларга жазанын белгилүү режимдерин киргизүү соттолгондорду коомдук пайдалуу эмгекке тартуу, алардын арасында тарбия иштерин жүргүзүү, аларга жалпы жана кесиптик билим берүү. Жаза КРнын мыйзамдарында, кылмыш жаза кодексине белгилеген тартипте сот тарабынан берилет.

Жазанын өлчөмү кылмыштуу ишке байланышкан бардык жагдайы, кылмышкердин өздүгүн күнөөнүн деңгээлине жараша жана башка жагдайлары эске алуу менен аныкталат.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. - Б., 2010.
2. Уголовное право Кыргызской Республики общая часть. Учебник. Под ред. В.П. Ревина, К.М. Осмоналиева. - Бишкек: Алтын Принт, 2014. - 354с.
3. Уголовный процесс Кыргызской Республики Краткий курс Под ред. А.К.Кулбаева. - Б.: Айат, 2008. - 186с.
4. КРнын “Ички иштер органдары жөнүндө” мыйзамы 11.01.1994. № 1360.
5. КРнын жазык процесуалдык кодекси 1999. 30.06. №62.
6. Кыргыз Республикасынын жазык аткаруу кодекси 1999.13.12. № 142.
7. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики. - Издательство “Академия”. - Б., 2007.
8. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами от 24 декабря 1970 г. Международное право в документах. - М., 1982.
9. Ледях И.А. Механизмы защиты прав и свобод граждан права человека: проблемы и перспективы. - М., 1990.

² Кыргыз милициясынын энциклопедиясы. - Б., 1999. - 83-б.

Рецензент: кандидат юридических наук, и.о. доцента Мазитов Р.Я.